

Zaradi pospešenega naraščanja podložnikovih bremen, zlasti deželnih, za katere je kmet menil, da gredo v korist gosposke — deželne davke je prav tako pobiral zemljiški gospod — je kmet vedno pogosteje odrekal poslušnost. Sprva je poskušal priti do svoje pravice z raznimi moledovanji in prošnjami, ki so le redkokdaj kaj dosegle, zato je bil prisiljen seči po sili, po orožju.

Kolikor je znano doslej, so se podložniki loškega gospostva na Dovjem že leta 1475 upirali plačevanju tedenskega vinarja.¹ Naslednja leta so jim, kar se tiče deželnega davka, sledili tudi drugi loški podložniki. Uprli pa so se tudi opravljanju prekomerne tlake. Tako so se spomladi 1483 pritožili svojemu zemljiškemu gospodu, škofu Sikstu v Freisingu, podložniki iz okolice Škofje Loke zaradi velike tlake pri utrjevanju Škofje Loke same ter ljubljanskega gradu, čeprav so bili namesto tlake v Ljubljani že plačali določeno vsoto.² Škof je rešil vprašanje tlake na ljubljanskem gradu s 400 goldinarji odkupnine.³ Škofjeloškega gradu pa v tem času očitno še niso zadosti utrdili ter so ga potem na hitrico utrjevali med samim uporom. Tako sporočilo imamo iz leta 1525, ko poroča oskrbnik o zidu, ki je bil »In der eyll des ersten pawrnpunts gepawt«.⁴

Nekateri kmetje so se očitno upirali poravnati svoje dolžnosti nasproti zemljiškemu gospodu in vladarju že 1484.⁵ Vsa naslednja leta so deželne davke vse pogosteje razpisovali. Kmetje seveda niso verjeli, da vse te davke zahteva vladar, temveč so sumili, da se pobiralcev nekaj prime. Prav zato je škof v več pismih poudarjal, da je ves denar oddal in da on ni ničesar zadržal.⁶ Sumnje kmetov niso bile brez osnove, saj je takratni loški oskrbnik in kaščar goljufal tudi škofa pri odrajtovanju letnih dohodkov, poleg tega pa mu je bil še vedno dolžan.⁷ Leta 1487 so se njegovi dolgovi povzpeli na 1900 goldinarjev.⁸

Tudi škof se je na razne načine skušal izmakniti plačevanju deželnih davkov. Januarja 1487 je pisal v instrukcijah oskrbniku v Škofjo Loko, da bi v primeru take obdavitve, kot je predvidena za to leto, kmetije postale prazne. S tem pa bi nastala velika škoda za njega samega, kakor za vso deželo; pa tudi pobiralci ne bi mogli toliko izterjati, ker podložniki enostavno nimajo.⁹ Aprila tega leta je prosil cesarja, da bi lahko namesto davka popravil zid v Škofji Loki, sicer pa je že 1486 plačal dvakrat po 1000 goldinarjev davka. Veliko so mu uničili tudi Ogri.¹⁰ Jeseni je pisal deželnim stanovom v Kranju, da je za leto 1487 že plačal 1000

goldinarjev davka, da ga pa še dvakrat ne bo, kot bi ga moral, in sicer 1500 goldinarjev. Priporoča, naj se tudi njemu, kot se je drugim, vračuna v davek vzdrževanje vojske za obrambo proti Ogrski. Opozarja jih na bedo kmetov ter izraža bojazen, da bi v primeru, če bi izterjali tolikšen hišni davek, kot ga hočejo, kmetje bili prisiljeni zapustiti svoje hube.¹¹

Upornost kmetov je morala doseči velik razmah poleti 1488, saj drugače škof ne bi bil dajal podrobnih navodil oskrbniku, kako prisiliti uporneže k poslušnosti. Sprva naj take zaprejo v mestni stolp, drugič v grajskega; če pa bodo še tretjič odrekli poslušnost, naj bodo kazni tako ostre, da bo mir.¹² Konec tega leta so se obrnili s prošnjo na škofa župani in celo loško gospostvo (dý suppleit vnd gemain vnnser herschaft lakch) zaradi strogega postopanja oskrbnika.¹³ Februarja 1490 so se zaradi davka pritožili na škofa poljanski, žirovski in selški kmetje. Ostro jih je zavrnil, da je že plačal namesto njih odškodnino za tlako, jim črtal neko drugo dajatev (Beichsteuer) in jim posodil 400 goldinarjev. Pokaral pa je tudi oskrbnika zaradi njegove nepravilnosti (impillichkeit).¹⁴ Kljub temu so se podložniki loškega gospostva še vse to leto hudo in pogosto pritoževali nad davkom.¹⁵ Škof se v tem času očitno še ni bal hujših nemirov, saj je maja 1490 poslal konjenike in pešce deželnemu knezu na njegovo zahtevo,¹⁶ čeprav jih je že prejšnje leto poslal več v Köln.¹⁷ Naslednji mesec bi bil moral poslati v Novo mesto 11 jezdecev, vendar je škof naročil oskrbniku, naj jih da samo 8.¹⁸

Kmetje so bili zaradi dajatev in davka že precej gospodarsko prizadeti. Leta 1490 je bil davek kar trikrat razpisan.¹⁹ Škof je sicer poudarjal v svojo korist, vendar je ustrezalo resnici, da je marsikatera kmetija že bolj zadolžena, kot je vsa vredna (es hat manicher ain besesste hueb er ist aber mer schuldig dann sy vnd all sein guet bert ist).²⁰ Dne 22. februarja 1491 je škof direktno odgovarjal na pritožbe podložnikov loškega gospostva. Imenuje jih vnsern lieben getreuen. Nič jih ne kara, kot jih je vedno dotlej zaradi pritožb, temveč jim obljublja, da bo o sv. Juriju sam prišel v Škofjo Loko, če bo le mogel, ter vse uredil.²¹

Ker s svojimi ljudmi ni mogel zatrei upora, je škof prosil za pomoč kranjskega deželnega glavarja Viljema Auersperga. Zlasti se je mudilo zato, ker je bila nevarnost, da se upor razširi. Glavarju in svetovalcem je bilo naročeno, naj povzročitelje in podpihovalce

upora po pravici sodijo in strogo (ssymlichen) kaznujejo. Prisilijo naj jih, da bodo obljubili, da kaj takega ne bodo nikdar več poizkušali.²² Glavar je nalogo temeljito opravil; polovil je uporne in celo poslušne kmete in jih kaznoval.²³

Spomladi 1491 so škofovi svetovalci odstavili zasovraženega oskrbnika Jakoba Lambergerja. Odtlej posli kaščarja in oskrbnika niso bili več združeni v eni osebi. Oskrbnik je postal Jurij Dürrer, kaščar pa Jurij Sigesdorff. Ob tej priliki jima je bilo naročeno, naj izterjata od prejšnjega oskrbnika dolgove, zlasti pa naj poskrbita, da se bodo izboljšali odnosi med predstavniki škofa v Škofji Loki in njenimi meščani. Očitno je bilo namreč, da so bili meščani povezani z upornimi podložniki, oziroma celo njihovimi vodjami vsaj v začetku, saj vir pravi, da so meščani spodbudili kmete k uporu: »den purger der dy pauren auf ew raten gehetzt hat geschehe alz den pauren dy der aufruer vrsah sein gebesen...«. Eden izmed vzrokov za upor je bil tudi dolg 800 goldinarjev, za kar je sicer prejšnji oskrbnik Jakob Lamberger imel pobotnico, vendar pa ni bilo tu vse čisto in jasno.²⁴

V času upora so kmetje še vedno pisarili škofu, le-ta pa je potem svaril oskrbnika, naj z ničimer ne podžiga upornosti, istočasno pa naroča, naj si zavaruje življenje pred nevarnostmi.²⁵ Opozarja pa tudi prebivalce Dovjega in Železnikov, naj se ne upirajo plačati dolg. Posebno Železnikarji naj vedo, da je njihov dolg deželni davek, ki ga ni naložil škof, temveč vladar. Zagrozil jim je s kaznijo, če ne bodo plačali.²⁶ Iz tega jasno sledi, da so se v uporu združili vsi: podložniki, meščani in fužinarji.

Spor zaradi Lambergerjevega dolga se je še dolgo vlekel, s tem pa tudi upornost kmetov. Lamberger je trdil, da je njegov dolg dejansko dolg, ki ga kmetje niso plačali njemu. Zato je škof naročil oskrbniku in kaščarju, naj ugotovita, kateri podložnik ta dolg priznava oziroma zanika, ter ga pobereta ali izterjata ob pojezdi.²⁷ Lamberger je svoj dolg opravičeval s preveliko popustljivostjo do kmetov, sicer pa da je bil vseh deset let vesten oskrbnik.²⁸ Poleti 1492 se je za Lambergerja zavzel sam cesar. Škof naj bi postavil Lambergerja nazaj ali pa njegovega brata, toda ta ni popustil, češ da mu je bil skoraj vedno dolžan, pa še sedaj mu dolguje 2100 goldinarjev.²⁹

Več zvemo o začetku konca upora iz škofovega pisma oskrbniku konec leta 1492. Svetoval je, naj oskrbnik in kaščar najmeta nekaj pešakov, ki bodo s pokornimi kmeti vsak dan lovili upornike ter jih zapirali v stolp v Škofji Loki. Zaprti naj bodo tako dolgo, da bodo prevzgojeni k poslušnosti. Zavarovati

pa je treba kmete pred meščanskimi hujskači.³⁰ Upornost kljub temu ni tako hitro splahnela. Še jeseni 1493 je moral škof Sikst navajati kmete na poslušnost cesarju in deželni oblasti sploh, ker bodo le tako rešili sebe, svoje imetje in družine.³¹ Poleti 1494 pa je škof v pismu kranjskemu deželnemu glavarju poudaril, da je bilo loško gospostvo prehudo obdavčeno v primerjavi z drugimi; zlasti v denarju, pa tudi s stražo in podobnim.³²

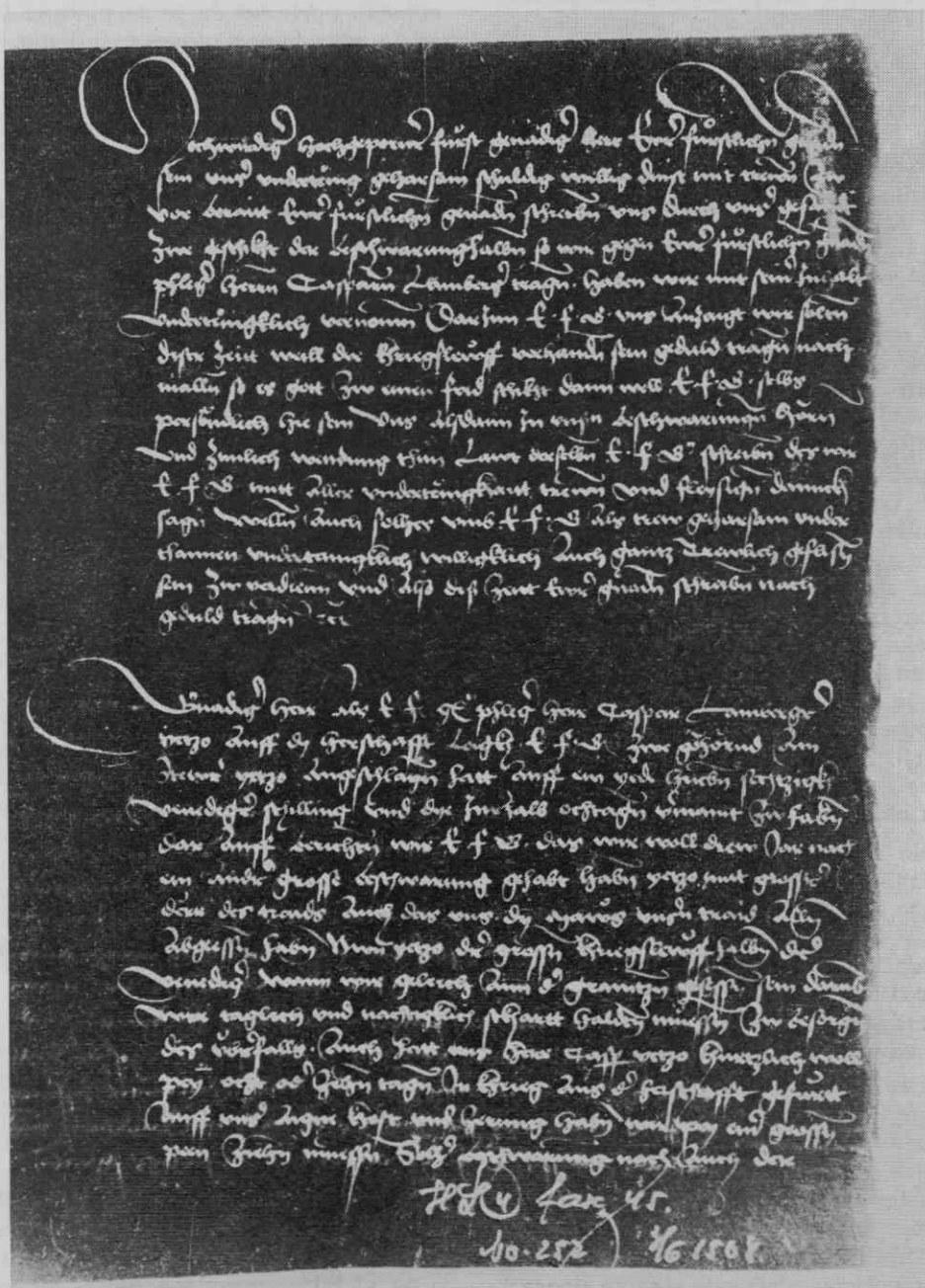
UPOR LETA 1515

Položaj kmetov je bil čedalje bolj slab in neznosen. Poleg sporov s Kranjem in potresa 1511 je prišla nova nevarnost in breme: beneška vojna od 1508 do 1516. Ko je postalo loško gospostvo mejna pokrajina z Benečani, so se podložniki selške, poljanske in žirovske županije pritožili svojemu gospodu v Freisingu zaradi raznih obveznosti, zlasti zaradi opravljanja vojaške straže ter vojaške službe in tlake zunaj loškega gospostva. Naložili so jim razen tega 60 beneških šilingov davka na vsako hubo. Rok za plačilo je bil 8 dni. Vzrok, zakaj temu ne morejo ustreči, je v triletni stiski od leta 1505 dalje. Suša in miši so jim uničili žito, sedaj — škofu so pisali 3. junija 1508 — »so ravno na meji in morajo noč in dan stražiti zaradi nevarnosti vpada« Benečanov. Nedavno pred tem so morali na oskrbnikov ukaz 8 ali 10 dni na lastne stroške iti v vojsko zunaj loškega gospostva; sicer bi bili kaznovani. Prav tako je bila zaradi vojne že dolgo zastala trgovina s pridelki podložnikov. V pismu izrecno poudarjajo, da bi zapustili svoja posestva in zemljo, če bi morali plačati davek. Toda oskrbnik Kasper Lamberger jim je zagrozil, da bo v primeru, če kmetje ne bodo poravnali davka, poklical na pomoč deželnega glavarja s 1000 pešaki. Težila jih je zlasti tlaka v Ljubljani. Dolžni so se čutili opravljati tlako le za mestno obzidje v Škofji Loki in tri loške gradove. Škofa so zato prosili za oprostitev tlake zunaj loškega gospostva.³³ Za leto 1512 pa vemo, da je loško gospostvo moralo prispevati za vojsko proti Benečanom 8 konjenikov in 33 pešakov. Veliko so podložniki trpeli pri popraviljanju porušenih gradov in mesta Škofje Loke. Poleg tega so v tem času prevajali v kmetovo škodo denarne datjave v novo valuto: iz mark in šilingov v goldinarje in krajcarje. Iz vseh teh razlogov so bili leta 1515 loški podložniki med prvimi uporniki na Slovenskem.³⁴

Kdaj so se podložniki pritožili škofu Filipu: ali še v času miru ali že med samim uporom, je težko ugotoviti. Dne 8. aprila 1515 je škof pisal svojemu upravitelju Kasperju Prunnerju, naj izreče razsodbo glede pritožb kmetov kanonik (thumbner) Hawsner, njegov posla-

nec v Škofji Loki, ker ga je za to posebej pooblastil. Kmete pa je skušal pomiriti s pismom nanje ter preko upravitelja. Dopusčal pa je možnost, da kmetje z odgovorom ne bodo zadovoljni. V tem primeru naj upravitelj kmete zasliši ter obljubi vse dobro urediti.^{34a} Ukazal je utrjevati grad v Škofji Loki. Zlasti pa naroča ničesar storiti zoper kmete, da se bodo sami pomirili. Zaradi zadnjega je imel škof v Škofji Loki še enega poslanca in sicer dvornega mojstra Ahaca Puscha. Vse to pa ni dosti zaleglo in gospod se je že pri-

pravljal na maščevanje. Zanimalo ga je še prej, kako se ravna plemstvo, cesar in duhovščina drugod glede kazni.³⁵ Ker prepričevanje ni zaleglo, je bilo treba zbrati vojsko. 15. aprila je škof naročil imejtelju Klevevža Hannsu von Tschernemel, naj pošlje v Škofjo Loko tri jezdece (drew gerüste pfert), Ulrich Welzer, oskrbnik v Welzu, pa dva.³⁶ Točno čez en mesec je škof pisal, da je cesar obveščen o uporuh na Kranjskem in da je naročil, da morajo kmetje razpustiti uporniško zvezo. Prepovedal je vsako nadaljnje sesta-

Prošnja treh županstev z dne 3. junija 1508 freisinskemu škofu Filipu za oprostitev dajatev zaradi slabih letin, vojne z Benečani ipd.

janje kmetov. Zato pa bo cesar poslal komisarje, ki bodo vso tozadevno problematiko proučevali in reševali.³⁷

Loška gosposka je za začetek upora vsekakor sumila Kasperja Lambergerja, gospoda v Polhovem Gradcu, češ da je nemoralen in sploh v slabi luči pri podložnikih. Prunnerju je bilo zato naročeno, naj ga skrivaj opazuje, posebno še, če ima kake zle naklepe proti loškemu gospostvu, Lambergerja v Polhovem Gradcu pa je prosil, naj svoje uporne kmete drži čim dlje od meja loškega gospostva, da ne bodo delali na tej strani škode.³⁸

Ker je bil upor tu, je oskrbnik maja 1515 prosil škofa, naj pride sam osebno pomirit kmete. Škof je sicer prišel bliže, v Welz,³⁹ v Škofjo Loko pa ne, z izgovorom, da je slabega zdravja. Zato pa je prosil cesarja za pomoč, če bi prišle v nevarnost njegove posesti na Kranjskem. Isti dan, to je 15. maja 1515, svetuje oskrbniku, naj počaka s kaznimi in naj se zgleduje po drugih. Piše mu tudi, kateri in koliko jezdecev bodo poslali na loško gospostvo v boj proti upornikom. Oskrbnik in kaščar naj poleg svojih in že omenjenih petih najameta še toliko konj, da jih bo skupno 16. Najameta naj tudi 50 do 70 pešakov, oziroma kolikor je mogoče.⁴⁰ Ob vsem tem pripravljanju za obrambo Škofje Loke in zatiranju upora ni čudno, da so bili loški meščani pohvaljeni zaradi poslušnosti in pokornosti,⁴¹ čeprav so se prej večkrat skupno s podložniki pritoževali svojemu gospodu.⁴² Sedaj v uporih jih je škof prosil, naj skupno z drugimi skrbje za mesto samo.⁴³ Verjetno je to eden izmed važnih vzrokov, zakaj je Škofja Loka bila eno izmed redkih mest na Slovenskem, ki ni padlo v uporniške roke. 17. maja je škof še naročal oskrbniku, naj s tlako pospeši obrambo.⁴⁴ Drugače so ravnali Železnikarji. Pridružili so se upornikom, zavoljo česar so izgubili stare privilegije; vendar so jih leta 1521 dobili nazaj.⁴⁵

Vsi ti do sedaj omenjeni ukrepi niso zadoščali. Iz Filipovega pisma 14. novembra 1515 zveemo, da je imel za obrambo mesta in gradu v Škofji Loki 6 mesecev 15 konj in 100 pešakov. Poleg teh je še tri mesece imel na cesarjev ukaz pripravljenih za deželo 32 jezdecev⁴⁶ in prispeval deželi skoraj 200 mark za vzdrževanje 200 huzarjev.⁴⁷

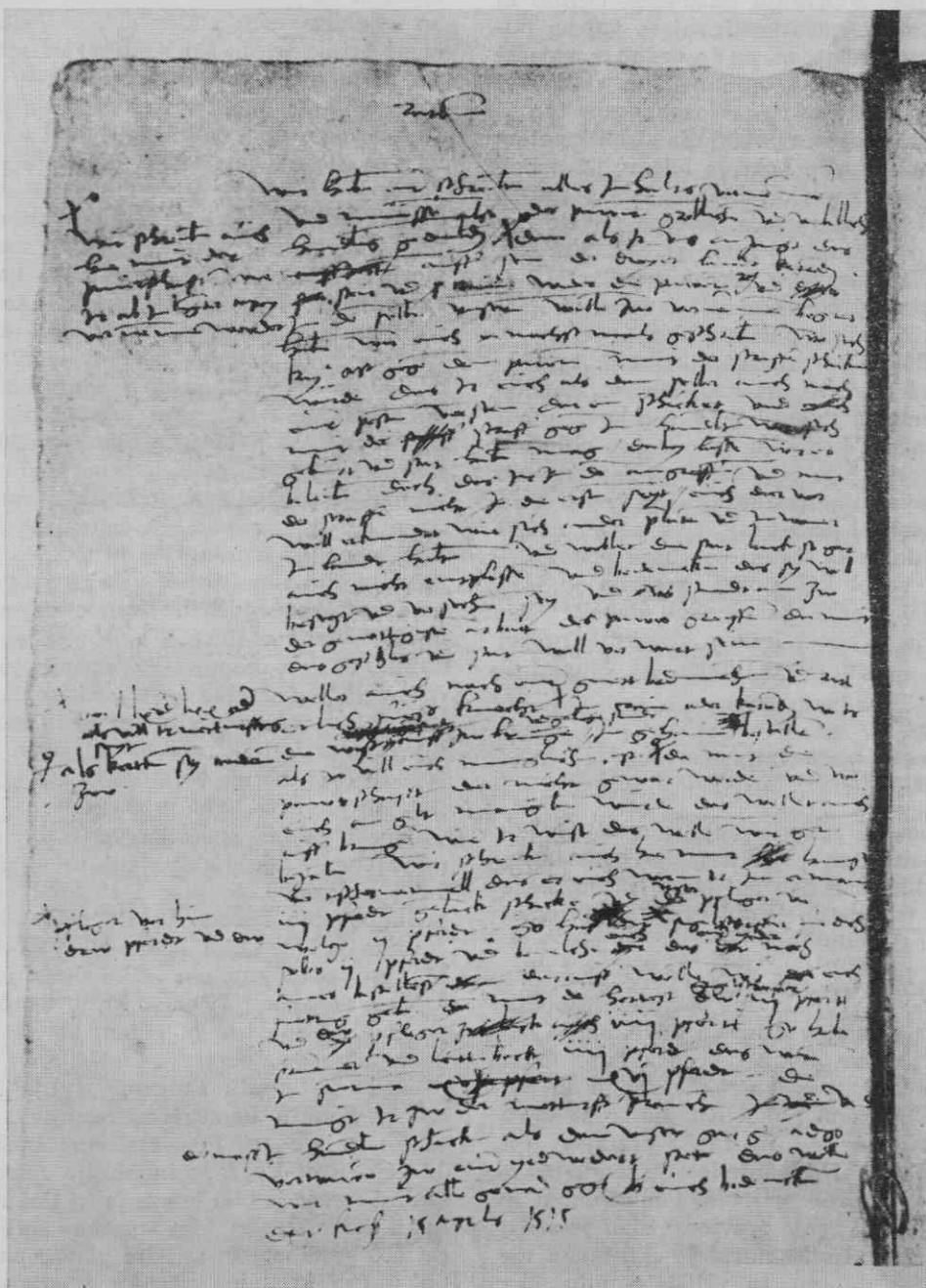
Kakšne so bile neposredne posledice upora? Latinski napis, ki pa ga danes ni več, v kapeli sv. Trojice v Škofji Loki, je pričal, da je najeta vojska nekaj upornikov pobila, nekaj pa obesila ter požgala kmetije. Podložniki so morali svoje domove, če so jih hoteli dobiti nazaj, odkupiti.⁴⁸ Že med samim uporom so morali kar večkrat plačevati stroške upora.⁴⁹ Vsaka cela huba naj bi plačala praviloma en ogrski goldinar globe, manjša ustrezno

manj.⁵⁰ Do novembra 1515 je bila na loških tleh pobrana globa od 1100 hub, od 700 pa jo je bilo treba še pobrati ter denar izročiti cesarskim komisarjem v Ljubljani za vzdrževanje vojske. Nastal pa je spor, do kdaj to globo pobrati. Stanovi so se upirali, ker je ta denar šel v cesarske roke in ne njim. Cesar je zato poleg še drugih vzrokov ukazal svojim komisarjem obiti in popisati vsa gospostva ter ugotoviti, koliko je goljufije pri dotedanem pobiranju globe preko gosposke, oziroma izterjati, kar še ni bilo plačano. Loško gospostvo je bilo med prvimi določeno za tak ogled in popis. Oskrbnik se je temu odločno uprl, češ da je že plačano ter da je za to potrebno škofovo dovoljenje. Proti je bil tudi zato, ker so baje komisarji podpihivali kmete k uporih, ponekod so polovične hube zapisovali za cele in podobno. Na Dovjem pa naj bi komisarji celo grozili tistim kmetom, ki se niso hoteli pritožiti nad zemljiškim gospodom. Spor je nastal tudi zaradi enega komisarja, ki se je neprimerno obnašal na Dolenjskem. Zaradi vsega tega je odšla k cesarju deputacija, v kateri je bil tudi loški oskrbnik Pavel Rasp. Le-ta je upal, tako je pisal škofu Filipu 18. januarja 1516, da bo ogledovanje po posredovanju pri cesarju opuščeno. Komisarji pa niso hoteli čakati dokončne odločitve, zato je škof naročil oskrbniku, naj on in kaščar skupno s komisarji gresta po gospostvu, ker imata urbar ali salsko knjigo ter popis dotlej plačane globe. Komisarji tega niso sprejeli, češ da v njuni prisotnosti kmetje ne bodo upali govoriti resnice. Oskrbnik se je s tem čutil prikrajšanega v pravicah; prav tako škof.⁵¹ Končno je sam škof pisal komisarjem. V pismu 2. marca 1516 dokazuje, da ne more dovoliti popisa in ogleda kmetij, ker je Freising dobil loško gospostvo v fevd od nemške države z vsemi regalijami, jurisdikcijo in knežjo oblastjo. Pristal bi edino v primeru, če bi bil prisoten kaščar v Škofji Loki. Zaradi vsega omenjenega je pričakoval, da bodo njegovi posesti pustili stare pravice; kolikor pa ne bi bil zanje dovolj prepričljiv, se bo pritožil na cesarja.⁵² Kako je potekala ta zadeva naprej, ni na razpolago virov.

Strah gospode v Škofji Loki je bil še velik v začetku leta 1516, ker so se podložniki po njenem mnenju slabo obnašali. Gospoda si je zato preskrbela nekaj oborožitve,⁵³ vsak dan pa je določeno število pešakov (fuessknecht s prsnim oklepom, sulico in deloma z ročnim orožjem) stražilo okoli mesta. Kaščar in oskrbnik pa sta imela še določeno število konjenikov.⁵⁴ Strah pred upornimi kmeti pa ni bil neupravičen, saj je že čez 10 let spet močno gibanje proti zemljiškemu gospodu prav na loških tleh.

Čeprav leta 1525 ni prišlo do pravega oboženega spopada, so bili stanovi na Kranjskem nared, da takoj preprečijo vsak poizkus kmečkih nemirov. Za loško gospostvo vemo iz dveh pisem škofu, kako je ukrepalo. V prvem, iz 11. junija 1525, poroča loški oskrbnik o hudem uporu na Koroškem in Štajerskem. Zato so se kranjski stanovi zbrali o binkošnih — 7. junija — z namenom, da preprečijo upore na Kranjskem. Sklenili so zbrati vojsko kot za pravo vojno (wie in ain veld

gehört) ter določili, koliko mora prispevati vsako gospostvo. Loško je moralo dati poleg 6 konjenikov, kot proti Turkom, še 12 konjenikov, ki so jih poslali v zbirno taborišče v Kranju. Da je bila nevarnost, da se kmetje vsak hip upro, je razvidno iz oskrbnikove prošnje, naj mu škof čimpreje pošlje svoje svetovalce, ker se upor tako hitro bliža (die weil das fewer so nahent herzeu Reint). Dalje mu piše, da se upor tu lahko začne (... hie Im land der punt auch erheben möcht...). Če pa ne bi mogel poslati svetovalce, mu je za-

Filipovo naročilo z dne 15. junija 1515 loškemu oskrbniku, da v Skofji Loki zbere pešake in konjenike proti upornikom

gotovil, da bo že sam poskrbel, da se bo ubranil »podivjanih« upornikov (wuetunden parwn). Nujno pa je potreboval enega puškarja, da mu uredi orožje. Potreboval je zase močnega konja, zlasti dobrega za galop. Napovedal je tudi zbrati župane z nekaj kmeti ter meščani in jim pojasniti, kako je z uporom, oziroma jim pojasniti in zagroziti, da jih je v primeru upora pripravljen prisiliti k poslušnosti.⁵⁵

Vse te akcije gosposke so imele določeno težo, da do upora ni prišlo. Iz pisma škofu 25. avgusta 1525 zveemo, da so imeli plemiči svojo vojsko v Kranju en mesec. Očitno ni bilo več večje nevarnosti, saj so vojsko pustili domov. Ostali pa so še vedno v vojaški pripravnosti. Poslali so koroškimi stanovom 150 konjenikov; od tega loško gospostvo 7. Drugače pa je bilo s pešaki. Za strah kmetom in obrambo Škofje Loke je bilo tu 22 nemških pešakov (lantzknechte) in češki pešaki (pähain) kar dva meseca. Ker pa je bilo avgusta že povsod mirno razen na Salzburškem, je nekaj landskechtov oskrbnik v Škofji Loki odpustil, oziroma odstopil drugim, obdržal pa je še 13 čeških pešakov. Poleti, točno 12. julija 1525, so se predstavniki petih avstrijskih dežel obvezali, da bodo do sv. Martina (11. novembra) nabrali 3000 pešakov za boj proti upornim kmetom. Zato pa so obljubili plačati, posebej je bilo naročeno, da tega ne smejo prevaliti na podložnike, do sv. Mihaela (29. septembra) po 9 krajcarjev na en renški goldinar dohodka. Loški oskrbnik konec avgusta ni vedel kaj storiti, ker mu je škof prepovedal plačati kakršenkoli davek.⁵⁶ Vse to kaže, da je bilo v loškem gospostvu precej nemirno, do odkritega upora pa vendar ni prišlo.

LOŠKO GOSPOSTVO IN UVAJANJE
»V DEŽELI OBIČAJNE TLAKE« V 17. STOL.

Od konca 16. stoletja dalje so zemljiški gospodje poizkušali prisiliti svoje podložnike, da bi hodili vsak dan na tlako. Načini, kako so hoteli to doseči, so bili različni, vzrok pa isti: večji dohodki.⁵⁷

Marca 1621 je dal škof podložnikom na Loškem na izbiro: ali raje plačujejo rabotnino, denarno dajatev namesto tlake, ali pa hodijo na tlako na pristavo, ki jo je hotel imeti na račun kmetov v vaseh Dorfarjih in Sv. Duhu na Sorškem polju. Kmetje so se uprli temu in trije so se hitro znašli v grajski ječi v Škofji Loki.⁵⁸ Naslednje leto je stekla pravda glede omenjene pristave. Podložnikom je uspelo dokazati svoje pravice.⁵⁹ Škof je sedaj poizkusil drugače. Zahteval je enostavno robotnino, češ da ima tu veliko dominikalne zemlje. Vnel se je več desetletij dolg spor, v katerem so zaradi podkupovanj kmetje pod-

legli. Po dolгих peripetijah so kmetje 1633 dobili pravdo na deželnem sodišču,⁶⁰ toda škof se je pritožil na sodišče v Gradec ter obljubil kanclerju in vsakemu referentu po 100 tolarjev, tajniku pa malo manj, če bo priziv ugodno rešen.⁶¹ Podkupovanje je bilo uspešno. Pomladi 1638 je loško gospostvo pravdo dobilo.⁶² Kmetje so se pritožili na isto sodišče,⁶³ škof pa je s salsko knjigo dokazoval cesarju svoj prav.⁶⁴ Na sodni razpravi je 1640 gospod imenoval loške podložnike kot »svoje glave in boja željne«. Odkrito je tudi povedano, da gospostvo vidi le v robotnini možnost za povečanje dohodkov, sicer pa tako že dolgo delajo tudi drugi. Vsaka huba bi plačevala tri do pet goldinarjev robotnine. To bi po mnenju gosposke zmogli, saj dajejo 400 do 600 goldinarjev dote, ali pa vzdržujejo vodje uporov.⁶⁵ Loški glavar je zahteval, da morajo podložniki delati tako dolgo, kakor se jim ukaže in na katerikoli dan. Namesto te tlake pa naj bi plačevali robotnino.⁶⁶ Podložniki so uspeli ostati pri starih pravicah.⁶⁷ Marca 1643 je ponovno neugodna razsodba za škofa.⁶⁸ Kljub temu je ta naročil sodniškemu pisarju v Škofji Loki, naj takoj izterja vsa zaostanke, 20 do 30 goldinarjev od 400 do 500 goldinarjev vrednih hub. Kdor ne bi plačal, naj se mu premoženje zarubi in proda.⁶⁹ Leta 1645 je bilo čez 200 loških podložnikov zadolženih, ječe na gradu pa polne, kot je priznal sam sodnijski pisar.⁷⁰

Po ugodni razsodbi za kmete 1643 še ni bilo konec pravedanja. Čez tri leta, to je 1646, so se morali zopet potegovati za svoje pravice na graškem sodišču.⁷¹ Kmete sta zastopala Jernej Šifrer in Pavel Kaiser.⁷² Eden od lokalnih vodij v hlenovrški županiji je v tem času celo pod smrtno kaznijo zagrozil še karkoli dati za vojsko,⁷³ sicer pa ni to nič čudno, saj so morali loški podložniki samo v letih 1648 in 1649 dati za vojaštvo za več kot 11000 goldinarjev ovsa, sena in slame.⁷⁴

Čeprav so bili spočetka vsi proti: deželno glavarstvo v Ljubljani, vlada in tajni svetovalci v Gradcu, je škof z raznimi oblikami podkupovanja končno vse te pridobil zase.⁷⁵ Junija 1651 je izšla cesarska resolucija, ki je prepovedala kmetom vsako shajanje in pobiranje denarja.⁷⁶ Ti pa so kljub temu zbirali po eno srebrno krono, potem ko so zvedeli, da se pripravlja cesarska komisija, ki bo spor preučila na mestu samem.⁷⁷ Julija 1651 je bila v Kranju komisijska razprava. Zaradi salske knjige sta bila zaslišana podložnika Jernej Šifrer-Vojvoda in Matija Ažbe.⁷⁸ Naslednji mesec je bila komisija tri dni v Škofji Loki. Samo stroški tega »obiska« so bili skoraj 500 goldinarjev. Deželni glavar pa je dobil v dar kristalno vazo v vrednosti 1100 goldinarjev.⁷⁹ Maja 1652 je cesar dokončno razsodil, da sme freisinški gospod pobirati

od kmetije po 4 goldinarje, upošteva je seveda njeno velikost.⁸⁰ Zahteval je tudi »perpetuum silentium«. Podložniki so dobili resolucijo šele oktobra tega leta. V njihovi prisotnosti sta jo odprla Jernej Šifrer in Ivan Černe; toda ker ni bilo na njej cesarjevega podpisa, so jo imeli za neveljavno. Posebno so se upirali robotnini Bitenjčani na Sorškem polju. Deželno glavarstvo jim je zato januarja 1653 zagrozilo z eksekucijami.⁸¹ Februarja pa je vodja loških podložnikov Jernej Šifrer osebno izročil prošnjo cesarju na poti v cerkev v Regensburgu.⁸² Isto leto zvemo še za eno puntarsko ime: Ivana Šusta-Horvata iz Gorenje vasi. Ko so mu hoteli zarubiti premoženje, je izjavil, da bo treba prej obesiti tri Nemce, preden bodo začeli podložniki plačevati robotnino. Isto je ponovil na sodišču v Škofji Loki ter dodal, da ne bo prej miru, dokler se ne bodo podložniki dvignili v pravi kmečki punt.⁸³ Toliko pa so pozimi 1653 podložniki le dosegli, da jim ni bilo treba plačevati robotnino za nazaj.⁸⁴ S tem je bilo v glavnem dolgoletno pravljanje zaključeno.

Pomladi 1653 so polovili glavne vodje upora proti robotnini in jih izročili deželnemu sodišču ter zaprli na ljubljanskem gradu. To so bili Jernej Šifrer, Andrej Jenko, Lenart Žontar in Jurij Trepol.⁸⁵ Loški glavar je ob sodil mestnega svetovalca Ivana Pušarja, da je »pomagal s svetom in dejanju loškim podložnikom« pri robotni pravdi.⁸⁶ Odstavljen naj bi bil iz istih razlogov brojski župan iz Poljanske doline.⁸⁷ Ivan Šust naj bi poleg zapora plačal 120 tolarjev globe. Zadnje pa ni bilo mogoče, ker vse njegovo premoženje brez dolgova ni bilo vredno 100 tolarjev. Kanili so ga celo usmrtiti, toda ga niso, da se ni cerkveni knez mazal s krvjo.⁸⁸

Ker kmetje še vedno niso hoteli plačevati robotnine, je bila potrebna še tretja cesarska resolucija. Izšla je 23. julija 1653 in loški glavar je hotel, da jih nekaj plača robotnino že v štirinajstih dneh. Nekaj boljše obveščeni, čeprav je bila resolucija prebrana v pričjo županov in še zastopnikov podložnikov, so morali potem še župani iti od hiše do hiše, da so obveščali kmete o vsebini resolucije. Tudi vse to ni dosti zaleglo. Poleg tega je glavar še samovoljno dvignil robotnino s štirih goldinarjev na štiri in pol do pet in 30 krajcarjev.⁸⁹ Ko je glavar hotel rubiti, so se kmetje s silo uprli. Šele na hujši pritisk so začeli plačevati.⁹⁰ Bitenjčani so se najdlje upirali, zato so bili klicani na zagovor k deželnemu glavarju.⁹¹ Nekaterim so rubili posestva.⁹² Spor se je vlekel še tja v leto 1654. Ko so se tega leta podložniki znova pritožili na cesarja, jih je le-ta ukazal po vrnitvi zapreti.⁹³ Bitenjskim in godeškim podložnikom so poslali za kazen vojsko, ki so jo potem

morali vzdrževati, dokler niso s tožbo dosegli njen odpoklic.⁹⁴

Kaj je robotnina dejansko pomenila, nam lepo kaže naslednji primer. Leta 1674 je bilo od celotnih dohodkov 31687 goldinarjev 6714 goldinarjev robotnine in »le« 2426 goldinarjev desetine.⁹⁵ Že samo ta primer precej pove, zakaj je bila tolikokrat izrečena zahteva po stari pravdi.

ODMEV TOLMINSKEGA PUNTA V LOŠKEM GOSPOSTVU⁹⁶

Da so se loški podložniki 1713 pripravljali na upor, so do tega zlasti na začetku veliko pripomogli tolminski odposlanci pri hotaveljskem županu in mogoče pri bivšem žirovskem županu in njegovemu bratu. Ti so vabili loške kmete v upor ter jim obljubljali, da bodo stopili na njihovo stran. Odziv je bil precejšen. Prvi sestanek je bil verjetno v adventu 1713 v cerkvi pri sv. Ožboltu. V tem času sta dva kmeta v Škofji Loki pregovarjala gruntarja Bernika, naj gre kot pooblaščenec s pritožbami na Dunaj. Bernik je imel precej tesne stike prav tako z gruntarjem Golirajem z Gostec pri Škofji Loki. Goliraj je bil eden izmed glavnih organizatorjev upora in prav pri njem so verjetno sklenili, da se pritožijo pri cesarju.

Poleg Bernika, ki so mu na sestanku v Bodovljah v Poljanski dolini obljubili povrniti potne stroške, je bil v delegaciji tudi Jernej Polenc. Za pot so zbirali denar po več krajih na Loškem. Bernik in Polenc sta šla po navodila in pooblastila tudi v Selca. Zvezo so imeli celo s Tržičem. 30. decembra so imeli v Puštalu glavni sestanek, ki se ga je udeležilo okoli 40 mož, v glavnem trdnih kmetov. Obravnavali so pritožbe desetih županij. Pritožbe so bile proti gosposki in delno proti cesarju. Zlasti so bili proti raznim taksam in neenakomerni obdavčitvi hub, desetinskim gospodom, članstvu podeželskih obrtnikov v cehih, umrlini in podobno.

Gosposka ni čakala križem rok. Jerneja Polenca so aretirali kmalu po njegovem obisku v Selcih. Na zaslišanju 3. januarja 1714 so kot pričjo proti Polencu pritegnili Goliraja, enega glavnih organizatorjev loških podložnikov. Čez tri dni so Polenca pogojno izpustili. 8. januarja pa je glavar sklical na gradu zbor podložnikov in vseh 16 županov. Bilo je nekako splošno zasliševanje posameznih županov v prisotnosti raznih pomembnih osebosti, med njimi tudi prisednika okrajnega sodišča iz Ljubljane. Le redki so priznali, da so bili kaj več povezani z agitatorji. Na koncu je glavar še vse zaprisegel.

Prve dni januarja je odšla kmečka deputacija na Dunaj in isti dan, ko so bili loški podložniki na zaslišanju, izročili pritožbe

na dvoru. Sprva, ko sta se vrnila oba odposlanca, Bernik in Dolenc, sta se zaradi spremenjenih razmer skrivala. Iskali so ju po vsem loškem gospostvu, pa še goričanskem in polhograjskem. Končno so ju le našli in zaprli. Zaslišana sta bila 14. junija 1714. Enega so kmalu izpustili, ker je priznal svojo »krivdo«, drugi pa je sedel dalje. Kmetje tokrat niso kaj več dosegli. Uspeli pa so, da je moral naslednje leto glavar poročati deželi o svojem poslovanju.

OPOMBE

1. B. Grafenauer, Kmečki upori na Slovenskem, Ljubljana 1962, str. 77 — 2. Mikrofili in fotografske povečave loških arhivalij iz Münchna v Arhivu v Škofji Loki (nadaljnem MLAM) št. 1300. Upore loških podložnikov je obdelal P. Blaznik v Uporih loških podložnikov konec 15. in v začetku 16. stoletja, Loški razgledi II, 1953, str. 65—70; Odmev velikega tolminskega punta na tleh loškega gospostva, Loški razgledi X, 1963, str. 84—96 in Kolonizacija in kmetско podložništvo na Sorškem polju, Razprave SAZU II, Ljubljana 1953, str. 141—276. — 3. P. Blaznik, Upori loških podložnikov konec 15. in v začetku 16. stoletja, str. 66. — 4. MLAM, št. 2911. — 5. P. Blaznik, Upori loških podložnikov konec 15. in v začetku 16. stoletja, str. 67. — 6. MLAM, št. 1368-69. — 7. P. Blaznik, Upori loških podložnikov konec 15. in v začetku 16. stoletja, str. 66. — 8. MLAM, št. 1318-19, 1321. — 9. MLAM, št. 1307-08. — 10. MLAM, št. 1333-34. — 11. MLAM, št. 1330-31. 12. MLAM, št. 1345. — 13. MLAM, št. 1349. — 14. MLAM, št. 1367. — 15. MLAM, št. 1385. — 16. MLAM, št. 1372. — 17. MLAM, št. 1342. — 18. MLAM, št. 1376. — 19. MLAM, št. 1380. — 20. MLAM, št. 1376-77. — 21. MLAM, št. 1390. — 22. MLAM, št. 1392. — 23. MLAM, št. 1408. — 24. MLAM, št. 1393. — 25. MLAM, št. 1395. — 26. MLAM, št. 1395-96. — 27. MLAM, št. 1411. — 28. MLAM, št. 1414. — 29. MLAM, št. 1415. — 30. MLAM, št. 1408. — 31. MLAM, št. 1426. — 32. MLAM, št. 1436. — 33. MLAM, št. 1172-73. — 34. P. Blaznik, Upori loških podložnikov na koncu 15. in v začetku 16. stoletja, str. 68. — 34^a MLAM, št. 157. — 35. MLAM, št. 167/68. — 36. MLAM, št. 156. — 37. MLAM, št. 155. —

38. MLAM, št. 161. — 39. MLAM, št. 161-62. — 40. MLAM, št. 154, P. Blaznik, Upori loških podložnikov konec 15. in v začetku 16. stoletja, str. 66. — 41. MLAM, št. 159. — 42. MLAM, št. 159, 161. — 43. MLAM, št. 159. 44. MLAM, št. 162. — 45. P. Blaznik, Spremembe v pravnem položaju loškega teritorialnega gospostva v 16. stoletju, Razprave V, Hauptmanov zbornik, Ljubljana 1966, str. 10. — 46. MLAM, št. 2601-03, P. Blaznik jih omenja 36 v Upori loških podložnikov konec 15. in v začetku 16. stoletja, LR, II, str. 68. — 47. isto kot op. 46. — 48. isti str. 69. — 49. pojasnilo Marije Verbič. — 50. MLAM, št. 2601-03. — 51. MLAM, št. 2601-03, 2604-09. — 52. MLAM, št. 173-74. — 53. MLAM, št. 164. — 54. MLAM, št. 2604-09. — 55. MLAM, št. 2619-20. — 56. MLAM, št. 2610-11. — 57. P. Blaznik, Kolonizacija in kmetско podložništvo na Sorškem polju, Razprave II SAZU, Ljubljana 1953. — 58. Franc Kos, Doneski k zgodovini Škofje Loke in nje-nega okraja, Ljubljana 1894 (v nadaljnem Kos, Doneski in številka regesta) št. 99. — 59. B. Grafenauer, Kmečki upori na Slovenskem, str. 274. — 60. Kos, Doneski, št. 169. — 61. Kos, Doneski, št. 134. — 62. Kos, Doneski št. 151, 170, 171. — 63. Kos, Doneski, št. 109. — 64. Kos, Doneski, št. 166. — 65. Kos, Doneski, št. 170. — 66. Kos, Doneski, št. 170, 171. — 67. P. Blaznik, Kolonizacija in kmetско podložništvo na Sorškem polju, str. 228. — 68. Kos, Doneski, št. 180. — 69. Kos, Doneski, št. 189. — 70. Kos, Doneski, št. 206, 209. — 71. Kos, Doneski, št. 222. — 72. Kos, Doneski, št. 231. — 73. Kos, Doneski, št. 256. — 74. Kos, Doneski, št. 281. — 75. P. Blaznik, Kolonizacija in kmetско podložništvo na Sorškem polju, str. 229. — 76. Kos, Doneski, št. 297. — 77. Kos, Doneski, št. 288, 297. — 78. Kos, Doneski, št. 291. — 79. isto kot 75. — 80. Kos, Doneski, št. 325. — 81. Kos, Doneski, št. 332, 337. — 82. Kos, Doneski, št. 340. — 83. Kos, Doneski, št. 351. — 84. Kos, Doneski, št. 353, 354. — 85. Kos, Doneski, št. 356. — 86. Kos, Doneski, št. 357. — 87. Kos, Doneski, št. 318. — 88. Kos, Doneski, št. 358, 89. Kos, Doneski, št. 362, 363, 369. — 90. Kos, Doneski, št. 366. — 91. Kos, Doneski, št. 371. — 92. Kos, Doneski, št. 376. — 93. Kos, Doneski, št. 390, 94. Kos, Doneski, št. 396. — 95. Kos, Doneski, št. 494. — 96. Kratek povzetek razprave P. Blaznika, Odmev velikega tolminskega punta na tleh loškega gospostva, Loški razgledi, X, 1963, str. 84—96.

